

Hónapló

Parászka Boróka

Stoczek

A Stoczekbe mennek? – lehajtott fejű, kuszált hajú nő szólt utánunk a váratlanul meleg februári délelőttön Budapesten. Két bevásárlószatyor volt mellette, görnyedten ült egy társasház lépcsőjén. Mintha csak a szél söpörte volna a szavait, makacsul kúszott utánunk a hang. Egyikünk azonnal rávágta, nem, nem a Stoczekbe megyünk, a Stoczek utcai menza – ha netán oda tartana a nő – amúgy is megszűnt. A szomszédos egyetemre igyekeztünk, de ezt a hajlott hátú nőnek nem kellett tudnia. Az odavetett válaszukra olyan különös lemondással, csalódással legyintett a fáradtan várakozó, mintha rajta kapott volna valamin, mintha jobbat – például azt, hogy megállunk, figyelünk rá, segítünk neki – amúgy sem nézne ki belőlünk. Mintha rosszban, rosszkor, rossz helyen járnánk.

A szégyen megüli az embert, rádól, mint az egyensúlyukat veszített falak. Váratlan, kivédhetetlen nehézkedési erő.

A lehajtott fejű nő bevásárolni volt elnyűtt kamasztornacipőjében, beláthatatlan helyekről összekotort ballonkabátban. Arcán ráncok útvesztője, szemében eltűnt idők, terek, köddé váló történetek. Ismeretlen ismerős számunkra.

Nagyon idősnek tűnik, kíméletlenül megmarcangolta a kor. Cekkerben tej, kenyér, cukor, liszt. Ami a túléléshez kell. Végtagjait kontrollálhatatlanul rángatja a Parkinson. Nem tudja vinni a szatyrot, lépéseit alig rendezi maga elé. A Stoczek utcában lakik, egy saroknyira a műegyetemtől, két saroknyira a kisbolttól, ahol vásárolt. Fényévekre attól, hogy el tudja látni magát, hogy haza tudja vinni a szerzeményét.

Két oldalról belekarolunk, visszük a nőt és a cekkert a Stoczekbe. Segítünk, ne nyomasszon annyira a szégyen. Diplomaátadóra tartunk, meséljük a nőnek, nem vagyunk idevalósiak, látogatóban járunk Budapesten. Tekintete felfénylik, átmelegszik, érti, hogy mi az egyetem, mi a diploma. Gratulál. Tudja, hogy van valahol egy másik világ, amiben nyílnak még perspektívák, és nem jelent elviselhetetlen terhet egy kiló cukor, egy kiló liszt, a heti tej-kenyér hazavitele.

Megérkezünk a lakóházához, gyorsan búcsúzunk, hálával marad hátra. Már nem látja, hogy milyen az ünnepi egyetem: a diplomaátadóra öltözött ünneplő rokonság tömege, öltönyös fiatalok, főleg fiúk. Leendő mérnökök. Mindenki vacog. Háborús évben vagyunk, Magyarországon – tudjuk meg – nem fűtik a közintézményeket. Látogatóba jöttünk Budapestre, nem készültünk erre az ünnepi vacogásra. Az államtitkár beszédére készültünk, öntudatosan, önbizalommal 2030-ig festi széles mozdulatokkal a gazdasági

fejlődés képét a hallgatóinak: az átfázott rokonoknak és a vékonypénzű, diplomájukra váró mérnökhallgatóknak. Ők lesznek a magyar gazdaság motorjai, a magyar állam mennyit fektetett beléjük, meg a felsőoktatásba – emlékeztet az államtitkár. Csendben hallgatják az emberek, egyik lábukról a másikra állva. Elhangzik még, hogy ezek a diákok értékes diplomát kapnak, nem akármilyent, keresni is fognak vele. Államtitkár kikacsint, senki sem kacsint vissza. Nem hiába hozták a diplomáért ők is meg főleg a szülők az áldozatot. Senki sem kiabál közbe, senki sem bólogat. Csend van. Fáznak az emberek. Az ünnep örömeiben emlékezzünk meg arról is, mondja az államtitkár, hogy a szomszédos Ukrajnában háború van. Erre sem rezdülnek az arcok: a hidegben merevvé válik minden arcvonás, a szépen vasalt öltönyökben, gondosan fodrászolt frizurákkal is összezsugorodnak a várakozók. Némák, békebeliek. Adják már oda a diplomát, engedjék már útra a fiatalokat. Mindegy hova, csak el a huzatos, visszhangos aulából, ahol minden díszítés, színes burkolólap, széles ablak, a hatalmas beltér kényelmetlenné, kellemetlenné válik. Egy régi béke kezelhetetlen nyomai. Percről percre kopnak, csúnyulnak a remények 2023 februárjának Budapestjén.

Nem sejtjük még, hogy a belvárosban lomtalanítás van. Minden utcasarkon kacattá vált életek, elkoszlott bútorok, döglött háztartási gépek, gyűrött, gerincüket vesztett könyvek jönnek szembe. Először ijedség lesz rajtunk úrrá: valami történik, valami lopakodó katasztrófa zajlik itt is. Aztán megértjük, amit látunk, az csak a menetrend szerinti lomizás, a tavaszi nagytakarítás. Egy férfi homlokára szerelt bányászlámpával kajtat a könyvek között, a kevésbé gyűrötteteket, még olvashatókat kupacba szortírozza. Kutyát sétáltató lakó érkezik, a kutya pont az olvasható könyvek kupacára vizes. Vihetted volna még egy fél métert – mondja a póráz végén sétáló inkább a mellette guberálóknak, mint a kutyának. Bocsánatot azért nem kér. A bányászlámpás férfi arrébb lép a tócsától, inkább újabb, száraz könyvhalmot keres.

Túl a lomtalanítás halmain, a látóhatáron kék villódzó fények. Háborúellenes tüntetés az orosz nagykövetség előtt, rendőri biztosítással vagy felügyelettel, nem tudjuk. Budapest, a város, ahol béke van, tiltakozik. Milyen béke ez itt? És milyen tiltakozás? A fűtetlen egyetemen meggémberedett friss diplomások? A nő, aki a tejet, a kenyeret nem bírta haza vinni? A használhatatlan kacsatok között reménykedve kotorászók tüntetése? A férfié, akinek nincs más kapaszkodója, csak a kutyapóráz? A bányászlámpásé, aki a dohos, gyűrött papírt menti? Menjünk mi is tüntetni? Kikhez csatlakozunk, és kik vagyunk mi, akik csatlakozunk? A fészengő szemtanúk, akiknek ez a város most csupa csalódás, kosz és megrendülés?

A Dohány utcában bérelünk lakást. Nem kérezkodünk be sehova, nem látogatunk meg senkit. Nem mesélünk, nem kérdezzük, nem folytatunk több „nálatok Erdélyben” beszélgetést fészengve-kedvesen. Nem akarjuk, hogy miattunk bárhol be kelljen fűteni, hogy miattunk fogyjon a meleg víz. Drága a tojás, tudjuk, kedves barátaink nagyvonalúan tojásrántottát sütnének nekünk a békés Budapesten, nem akarunk ilyen áldozatot. Nem akarjuk, hogy panaszainkkal magukra hagyjuk őket, válaszaink, vigaszaink sincsenek. Te-

hetetlenek vagyunk, és szerencsés átutazók. Csendben osonunk, az ismerős, gyorsan romló utcákat szemlézzük: mi tűnik el, mi omlott le, kopott meg. Leltározunk némán, a veszteségeket nem soroljuk senkinek, mit látunk, mit érzünk. Háborús évben ilyen a béke, a békés tapintat.

Fázós egyetemista ismerős az egyetlen, aki megneszeli a diplomaosztón, hogy itt vagyunk. A Dohány utcában laktok? – csodálkozik, majd hozzáteszi, furcsák ezek a zsidók, olyan maguknak valók. Huszonkét éves. Szavaiból hetven év, nyolcvan vagy száz visszhangzik változatlan. Minden romlik, csak ez a visszhang, ez a kísértés nem. Ez ugyanaz. Kikezdetetlen, változatlan, feldolgozhatatlan. Budapest-állandó. Mélységes mély, fekete lyuk. Mit is mondhatnánk? Furcsák a zsidók. Furcsák vagyunk mi, erdélyiek. Hát még az államtitkár szavaira csendben bokázó öltönyösök milyen furcsák. A diplomaátadón felvételtől ment a himnusz. Némán álltunk, a többi néma ember között, imitt-amott harsant fel csak egy-egy hang. „Isten, áldd meg a magyart” – kikiabáltak a zárt ajkak, lehajtott fejek mögül. Vajon mi kell ahhoz, hogy erre nyíljon a száj?

Anton ír Kijevből. Nem tudja, hol vagyunk. Ha van áram és internet, dolgozunk, mit számít, merre tart az orosz front, vagy mi történik Budapesten. Mi dolgozunk, ez a dolgunk. Ha háború van, ha béke, újságírók vagyunk. Ő ír, én szerkesztem, fordítom. Cikkei egy napig vannak címlapon, ha igyekszünk, és kegyes hozzánk a tartalomgyártás. Aztán hamar lekeverik a szövegeket az ukrán és orosz ortodox egyház konfliktusairól, az oligarchatörvényről, a deruszifikációról, az utcanevek megváltoztatásáról, a fogolycseréről. Egy-egy mondat háború, megannyi élet és halál. Rutinunk. Kezdőmondat, zárómondat. Az információ ökonómiája. Egy-egy szó valahol, valakinél célba talál. Beláthatatlan univerzumaink.

Elmesélném neki, hogy a békés Budapest hozzáromlik a háborúhoz, hogy itt is halmokban állnak az utcán a törmelékek, itt is hideg és sötét van. Pedig ide nem vonult be senki, az emberek alig vonszolják magukat a saját életükben. Céljukat, otthonukat nem találókat, láthatatlan súlyok alatt görnyedőket, megtérdelőket egyre többet látni. De Anton nem kérdez, én pedig nem tolakodom a fogyatkozó békénkkel. Amúgy is, azt mondja Anton, figyelni kell. Már egy éve tart a háború, és még mindig, vagy újra olyan kék a február végi ég. Jön a tavasz, nem érzem? – kérdezi épp, mert áram is van, net is van ahhoz, hogy kérdéseket tegyen fel.

Megint rám dől a szégyen, úgy, mint a Stoczek sarkán.

Nem figyeltem a kék eget, Anton. A közelgő tavaszt sem. Nem is tudom, mire figyelek. Az idős nő kitaposott tornacipőjére? A keskeny arcú mérnök-hallgatókra? Az utcára dobott könyveket áztató kutyahúgyra? Vagy az orosz nagykövetség előtt szigorúan villódzó kék fényekre?

Ha hazaérünk, felhúzzuk a fűtést, bemelegítjük a lakást. Ez a tervünk, és hogy mihamarabb magunk mögött hagyjuk Budapestet. Haza, mi is az? Átkelünk a határon – ez az átkelés már az otthon. A román–magyar határon nem állunk órákat, mint az ukránon. Nincs vegzálás most, nem keresnek migránsokat, mint néhány hónappal-évvel ezelőtt. Otthonosan érdektelenek vagyunk a határőrnek, az útlevelünket kézbe veszi ugyan, de ki

se nyitja. Megfelelő az országcímer-országnév rajta ahhoz, hogy ne legyünk gyanúsak, hogy hazaindulhassunk. Az út menti óriásplakátok meghittent kopottak. Nincs rajtuk semmiféle parancs, figyelmeztetés, felszólítás, militáns üzenet arról, mint Magyarországon, hogy mit akar az emberek 97 százaléka. A helységnévtáblákat, megyetáblákat sem írta át senki vármegyétáblára vagy bármi másra, amit a hatalom pillanatnyi szeszélye diktál. Minden a régi, és minden változatlan: errefelé most ez az otthon és ez a béke. Kolozsváron megállunk bevásárolni. Villódzó fények, hömpölygő tömeg. Hivalkodóan öltözött emberek, erős parfüm- és süteményillat a külvárosi bevásárlóközpontban. Idegen ez a kivilágítás, ez a nyüzsgő tömeg. Valaha erre gyártelepek voltak, és tűzfalakra festett jelszavak a Román Kommunista Párttól és Nicolae Ceaușescuról. Eltűntek mára a tűzfalak és a jelszavak, ez az eltűnés, ez a változás is az otthon. A Dohány utcában minden reménytelenül ugyanolyan. Errefelé minden kiszámíthatatlanul tünékeny és változó.

Cipeljük a Budapest–Kolozsvár–Kijev-tengelyen a cekkereinket. Még erős kézzel, még ruganyos léptekkel. Befűtünk, mert még befűthetünk. Itthon, béke még.

Hargitai Miklós

80

Kutyák és lovak

A spanyol kutyák – közép-európai szemmel nézve – nem különösen szépek. Ez persze leginkább azt jelenti, hogy a többségük nem ahhoz a négy-öt aktuális divatfajtához tartozik, amelyekből a budapestiek a legtöbbet látják maguk körül, de azért van itt más is. Én eleinte azt hittem, hogy Málaga és környéke a „faluszéli vegyes” kategóriájú keverékek paradicsoma (bizonyos mértékig az is), de a legfurább, vékony lábú, nagy fülű, aránytalannak tűnő jószágok egy részéről időközben kiderült, hogy pedigrés ibériai specialitások. A mi ízlésünk ettől még nem érzékeli szebbnek őket, mint ahogyan azt is nehéz volna tagadni, hogy a dél-spanyolországi települések jellegzetes illatából messzire kiérződik mindaz, amit a kutyák hagynak maguk után. Merthogy sokan vannak, a levegő meleg, ami kedvez a gyors bomlási folyamatoknak, az eső meg csak ritkán esik. A járdákat, ahogyan erről korábban már szót ejtettünk, rendszeresen mossák ugyan, de hetente csak egyszer-kétszer, annál a városi négylábúak ürítési frekvenciája jóval sűrűbb. Egy szóval nem túl szép, markáns szagú, de kedves és nyugodt kutyák sokaságával osztozunk a köztereken.

Volt nekünk otthon saját kutyánk is, jó családból származó golden retriever, de a nyár folyamán, nem sokkal az útnak indulásunk előtt elhalálozott, úgyhogy mi most idegen fajtársakkal barátkozunk. A kutyás embernek kutyája híján idővel hiányérzete lesz, mi sem voltunk/vagyunk ezzel másképp. A megoldás az ilyen hosszabb távra nehezen tervezhető helyzetekre a men-

helyi kutya, amely ugyan nem a miénk, de szeret sétálni, és hálás minden együtt töltött percért, így hatékonyan enyhíti a hiányt. A menhely fölöttünk van a hegyen, az óváros szélén, közel az év nagyobbik felében üresen álló arénához, ahol tavasszal állítólag bikaviadalok lesznek. Az aréna oldalához koros fügefák támaszkodnak; tavaly épp lemaradtunk a termésről, szeptember második felében, mire a kutyák révén felfedeztük a helyet, már csak a porban aszalódott néhány lehullott gyümölcs, de azóta is szemmel tartjuk őket, bár egyelőre még csak a rügyezésnél tartanak. Mindegy, kivárjuk, addig is jól elvagyunk a kutyákkal. A menhelyet az itteni brit és skandináv populáció ráérő egyedei tartják fenn önkéntes munkával, jobbára szintén az északi migránsok adományaiból, legalábbis a sétáltatásokat megelőző rövid beszélgetésekből így raktuk össze magunkban.

Hogy miért van szükség menhelyre, az úgyszólván rejtély, mert immár bő féléves ittlétünk alatt egyetlen klasszikus kóbor kutyával sem találkoztunk. Olykor felbukkannak gazdátlan állatok, pár hete a mi társasház-komplexumunkban is bolyongott egy a lépcsőkön, de általában hamarosan megjelenik a nyomukban egy aggódó arc is. Ha pedig mégsem, akkor hirdetések lépik el a környéket, illő jutalmat ígérve annak, aki a kódorgót összeköti a bánatos tulajdonossal. Errefelé nem divat a megunt kedvenct az utcára lökni, menedék viszont szerencsére van az ilyen-olyan okok, például haláleset miatt fedél és pártfogó nélkül maradt kutyáknak. Mi pedig vasárnaponként átmenetileg ismét kutyássá változunk néhány órára. Legutóbb két báránybundájú, de a méreteik alapján kisebb tehénnek beillő példányt kaptunk azzal a használati utasítással, hogy fizikailag ne nagyon ellenkezzünk velük – mert hiába –, ellenben a szóból értenek. Csupán néhány spanyol szakkifejezést kellett gyorsan elsajátítanunk, tényleg csak a legfontosabbakat: ül, áll, gyere, nem szabad. És tényleg, a két bundás úgy jött velünk, pontosabban úgy ment a saját feje után, de nagyjából azért respektálva, hogy merre szeretnénk menni, mint a kezes bárány.

Azt mondják az itteni ismerősök, ha érteni akarjuk, hogyan működik a spanyol társadalom, figyeljük meg, ahogy a kutyákkal, a gyerekekkel meg az idősekkel bánnak (ez alighanem más társadalmak esetében is praktikus, de nekünk most az andalúzokra van rálátásunk). Nem szeretnék a vulgárszociológia hibájába esni, de az a benyomásom, hogy a spanyol társadalom nem kizárólag az aktív korú felnőttek társadalma – ahogyan például a magyar nagyon is az. A gyerek itt nem kolonc, és az idős családtag sem az. Mintha a spanyol ember a megszületése pillanatától a haláláig egyenértékű, tiszteletre méltó tagja lenne a szűkebb és a tágabb közösségnek. Tényleg furcsa kép, egymásnak látszólag ellentmondó mozaikokból kell összerakni. Ismerősünk meséli, miközben óvodáskorú porontyai ingáznak a vendéglői teraszasztalunk és a tengerpart között, útba ejtve egy viszonylag forgalmas kerékpárutat is (két órán keresztül, anélkül, hogy rájuk szólnának), hogy az itteni szabályok szerint amíg a gyerek tizenkét éves nem lesz, sehova sem mehet egyedül. Az óvoda/iskola kapujáig kézen fogva kísérik, és akkor sem engedik haza szülői gardírozás nélkül, ha csak a szomszéd utcáig vagy a tér túloldaláig kellene elmennie. A szülőnek az a dolga – az egyik dolga

a sok közül –, hogy a gyerek biztonságáról gondoskodjon, és erről a felelősségről nem mondhat le. Van most a Netfixen egy Málagában játszódó, nagyon sikeres krimisorozat, a Snow Girl (egy elveszett kislányról és egy pedofilhálózatról szól), rendkívül izgalmas, de a megértését nagyban megnehezíti, ha a fenti összefüggést nem ismerjük. Spanyolországban tényleg nincs olyan, hogy a szülő felügyelet nélkül hagyja a gyereket, de ez valahogy úgy működik, hogy a spanyol gyerekek mégis szabadabbak, mint a mieink otthon. Felügyelik, de nem irányítják őket – még leírni is nehéz, hogy mi a különbség, nemhogy megérteni, de aki nézi egy darabig, gyorsan ráérez. Ami pedig az időskort illeti, itt az önálló felnőttlét tényleg a halál pillanatáig tart. Legalábbis azon az urbanizált, kozmopolita vidéken, ahol mi vagyunk, mert elég pár településnyivel beljebb menni a szárazföld irányába, és máris egy másik kultúrkörbe csöppen az ember.

Úgyhogy kanyarodjunk inkább a lovak felé. Vannak hagyományos helyi kutyafajták – az ingyenceknek mondjuk a manetót vagy a ratonero valencianót ajánlanám, legalább egy internetes rácsodálkozás erejéig –, de Andalúzia azért elsősorban a lovak hazája (meg persze a bikaké, és a kettő itt szorosán összefügg). Az andalúziai esküvőre a menyasszonyt lóval viszik; láttunk mi is Fuengirolában négylovas hintót (a lovak piros bojtokkal feldíszítve, a kocsison valami hímzett ruha, fekete kalap, a fogat mögött zenekar) egy olyan közegben, mint mondjuk a síófoki szállodasor, csak a nyolcadik hatványra emelve. Az andalúz ló a maga kategóriájában olyasmi, mint a svéd acél, vagy még inkább a damaszkuszi: olyan szint, aminél nincs feljebb. A spanyol királyok diplomáciai ajándéka évszázadokon át az Andalúziában nevelt sötét szőrű, vastag sörényű, bátor viselkedésű ló volt. Azok az idők már elmúltak, de azért mindig eszünkbe jut, amikor a közeli futódombon egy szamár társaságában legelésző ló barátunkat egy marék fűvel meglátogatjuk, hogy bizonyára ő is a nemes elődök leszármazottja. Szereti a lóherét, könnyen barátkozik, és filozofikus nyugalommal szemléli, ahogy szamár pajtása esténként a közeli hegyekről visszaverődő visszhanggal ordibál. Mióta beköszöntött az új év, minden nap futunk (a spanyol sportos nép, ez itt majdhogynem kötelező), és a ló egyfajta motiváció, mert fel kell futni érte a dombtetőre. Megéri amúgy, mert föntről, ha egy vakolatlan, a 2009-es ingatlanpiaci válságra emlékeztető szállodatorzó fölött szétnézünk, tisztán látszik a tenger, a Sierra Nevadától El Faróig. A dombon tökéletes esti béke honol: a szamár, ha éppen nem üvölt, a kerítést rágcsálja, a ló némán legel, csak egy-egy szisszenés hallatszik néha, ahogy a farkát megsuhintva elhessenti a téli legyeket, a pálmák és az égisz erő fikuszok halkán susognak a szélben, a távolban gyöngybaglyok felelgetnek egymásnak, az alkonyi ég narancssárgából lassan szürkére vált, a levegő langyos, és az ember úgy érzi, mintha nem is háromezer kilométerre, hanem legalábbis ugyanannyi fényévre lenne Magyarországtól, valahol egy másik bolygón.

Aztán pittyen a telefon. Üzenet érkezett: „Fehéroroszországba látogat a magyar külügyminiszter.” Olyan gyorsan földet érünk, mintha soha el sem utaztunk volna.

Kaméleon-nemzedékek

Kinek kell ma Miroslav Krleža? Ezen töprengék az eddig napvilágot nem látott naplójegyzeteit (is) tartalmazó *Hatvanas évek* című könyvét lapozgatva. A mai irodalmi kánon alig vesz róla tudomást. A modernisták szerint túlságosan hagyományos, a hagyományokra esküvők szerint túlságosan modern, a horvátoknak nem volt elég horvát, a világpolgárok szerint túlságosan kötődik a horvát világhoz. A liberálisok szerint túlságosan közösségelvű, a baloldalon pedig azt róják fel neki, hogy individualista. Nem időszerű, szögeznek le a széplelkek, és lekicsinylőleg nyilatkoznak arról az íróról, akinek a szövegei manapság is rendkívül időszerűek, hiszen napjaink traumatikus kérdését, a nemzet és a baloldal viszonyát tárják fel, csakhogy regényeiben, drámáiban, esszéiben és naplójegyzeteiben – manapság ez irodalmi körökben nem „ildomos” – a nemzeti identitás a szociális státus függvényébe kerül. Akad-e időszerűbb mű *A Glembay családnál*? Csakhogy éppen erről hallgatnak az új osztály nemzeti nábobjai és az írástudók.

Már munkásságának a kezdetén ezt szólaltatta meg. „Ezekben az országokban a nemzeti tudat vérből, lidércekből és rettenetből épül”, írta a *Feljegyzések ezerkilencszáztizennyolcból* című, közép-európai látószögű esszéjében, majd a *Részeg novemberi éj 1918-ban* pontosan leírja, hogyan ünnepelte meg Agram városa Ausztria összeomlását tizennyolc november havában. A horvát nemzeti hazafiak lelkenedezve ünnepelték az unitarista délszláv gondolat diadalmas győzelmét: „Alig kerültünk ki élve a bűdös Habsburg-egérfogóból, s íme máris ránk akarják borítani az új zsandársatyákat”, írja. Az ünnepi rendezvény kellős közepén a díszes nemzeti társaságot látva a karzatról közbekiáltott, és kiejtette Lenin nevét, mire a nemzeti előkelőség hisztérikusan felháborodott. Igen, Krleža már ekkor bejelentette, hogy a csiricsaré nacionalisták a tőke érdekében egymásra találnak, aztán pedig ugyancsak a tőke érdekében egymás torkának esnek, majd hadba és a halálba küldik szegény népüket.

Az új könyvében a nemzetben (is) gondolkodó Krleža megannyi baljós előérzetről jegyzetel annak az országnak a sorsáról töprengve, amelyet kis Európának nevezett. Időben, vagyis még 1968-ban felfigyelt Dobrica Ćosić később széleskörűen elfogadott tézisére, amely szerint Szerbia elvesztette az első világháborút, és mostanság ott tart, hogy elveszítse a másodikat is. Az isiással küszködve számos érzékeny kérdést feszegetett. Miért nevezik nacionalistának, usztasának vagy fasisztának azokat, akik olyasmit merészelnek állítani, hogy Dubrovnik nem szerb város? Hogy lehet horvát nacionalizmusról beszélni, amikor a titkosrendőrség archívumában több mint másfél millió horvátországi polgár dossziéját őrzik? Miközben mindenki a demokráciát dicséri, ő egyetlen mondattal válaszol: „A demokrácia: az igen és a nem egyenrangú párbeszéde.” Nos, ettől a párbeszédtől nemcsak a szocia-

lista rendszerben voltunk távol, napjainkban is erősen eltávolodtunk tőle. Az új osztály nacionalizmusa ugyanolyan csiricsáré, mint amilyen a régié volt.

Krleža nem udvarol senkinek, az ifjúságnak sem. Észleli a fiatal írónemzedék nyugati orientációját, de ezt a nyugatiságot hollywoodi jellegűnek tartja. Felrója, hogy a fiatalok nem vesznek tudomást környezetük nagy gondjairól. Persze nem a kis egzotikus vagy kedves és szívbe markoló történetekre gondolt, hanem arra, hogy a történelem sorsfordító eseményei hogyan reflektálnának a „saját környezetükben”. Attól tart, hogy jóléti illúziók korrumpálják az ifjúságot, időben figyelmeztet arra, hogy a 68-as nemzedék nagy része boldogan vállalja majd, hogy a nagy társadalmi komédiánk boldog színésze legyen. Ezek után nyugodtan feltehető a kérdés: vajon a kapitalizmus csónka szabadsága nem korrumpálja-e az ifjúságot és az értelmiséget?

A könyvet olvasva időnként felkapom a fejem. Krleža többször álmodik Sinkóról, én pedig kérdelem: kinek kell ma Sinkó Ervin? Krleža nyilván rossz előérzettel '68-ban Sinkó *Drvani napolóját* emlegeti, azt a könyvet, amelyet a Forum Könyvkiadó zúzdába küldött, amely a kilencvenes évek elején, a boszniai háború kellős közepén tanulságos olvasmány lehetett volna, hiszen arról a második világháborús boszniai szörnyű állapotról szól, amely tragikusan megismétlődött a kilencvenes évek elején.

Krleža szocialista maradt élete végéig.

A napokban elhunyt Tamás Gáspár Miklós viszont kommunistaként búcsúzott az élettől. Olvasom a halálára írt kisesszéket. Tamás magasra emelte a lécet, a róla szóló szövegek nem szokásos nekrológok, hanem élelátásról és szellemi hűségről tanúskodó esszék. Ha jól értem, akkor a magyar értelmiség Tamás Gáspárt búcsúztatva leltárt készít az elmúlt harminc évről. Nekem egy mondata különösen megmaradt az emlékezetemben, részben azért is, mert az utóbbi években sokat foglalkoztam az emlékezet elrablásával. „Csak a rettenthetetlen, megalkuvás nélküli emlékezés segít”, írta ezekben az években, amelyekben valóságos háború indult az emlékezés szabadsága ellen. Orwell szerint ha az emlékezet cserben hagy, vagy meghamisítják az írott feljegyzéseket, akkor el kell fogadni a Párt kérdését, hogy megjavította az emberi élet körülményeit. *1984* című regényében az egykori emlékezet elleni hadviselés szinte naivnak tűnik a mai mellett. A média eléri azt, amire a rendőrségi erőszak képtelen: az emlékezet önkéntes behódolását. Ezért TGM halála után először arra gondolok, hogy ne hagyjuk magunkat törbe csalni, emlékezzünk arra a múltra, amelyet naponta meg kell védeni. Azt is, amit elárultunk. Erre az árulásra is emlékeztet Tamás Gáspár Miklós. Ezt talán elfogadják azok is, akik nem osztják Tamás kommunizmusát.

Az emlékezet elrablásáról vagy az emlékezettől való menekülésről szól a szerbiai Koszovó-vita is. Senki sem akar foglalkozni azzal, hogy kezdődött a kibékíthetetlen ellentét. Talán 1912-ben, amikor a szerbiai hadsereg bevonult Koszovóba és a szerb parlament határozatban kimondta, hogy az elmaradt és civilizálatlan albánok nem élvezhetik azokat a jogokat, amelyeket Szerbia minden polgárának biztosít. Aztán következett Milošević, aki mindenben túltett. A Koszovóról folyó mostani parlamenti vitában erre a történetre senki sem emlékezik. Az a baj, hogy a szerbiai társadalom többsége

nem emlékeznek a múltra. A parlamenti képviselők, néhány kivétellel, kórusban ismételtetik, hogy nem, nem, soha nem mondunk le Koszovóról, közben majdnem öltre mennek abban a kérdésben, hogy ki a nagyobb nemzetáruló.

A parlamentben forró a hangulat, az odakinti tavaszi szellők Anikót és engem kicsalogatnak a sétára. Helyet foglaltunk egy teraszon, és élveztük a ragyogó napsütést. Sosem számítottam arra, hogy ennyire élvezni fogom az időjárás ajándékát. Lehet, hogy ez rossz jel, amire nem akarok gondolni. Közben a járdán megpillantottuk régi ismerősünket, L.-t. Az évek során gyakran találkoztunk vele különböző irodalmi esteken és kulturális rendezvényeken. Helyet foglalt az asztalunknál. Beszélgetés közben bevallotta, hogy egyre magányosabbnak érzi magát. Nem panaszkodott, elhunyt férje kórházi főorvos volt, a lánya szintén befejezte az orvost, ő pedig nyugalmazott középiskolai tanár. Mindene megvan, amire szüksége van, mégis rossz a közérzete. A kilencvenes években sok barátnője akadt, akikkel szót értett, mostanság azonban sajnálatos változást észlel. A fiatalabb barátnők egyre megértőbbek a kormánypolitika iránt. Nem kedvelik, de elfogadják. Főleg azok, akik még munkában vannak. Gyakran faggatja magát, hogyan viselkedne ő, ha munkaviszonyban lenne. Ugyanúgy? Nem tudja eldönteni. Nem mondok ellent. Csehov egyik mondata jár az eszemben. Csak a szűk látókörű emberek képesek haragudni a mindennapi emberekre pusztán azért, mert nem hősök. Elképzelem magam, mit tennék a helyükben. Egy biztos, nem vállalnék semmiféle vezető tisztséget. Ehhez tartottam magam egész életemben. Sosem voltam főszerkesztő, igazgató vagy valamilyen főnök. Ebben Szép Ernő követője vagyok, aki miután az osztrák–magyar közös hadsereg tisztjévé avatták, ezt a jelmondatot véste kardja pengéjébe: „Leben und leben lassen!” Itt és most ez azt jelenti, hogy ha nem ránthatok kardot a hatalomra, akkor arra sem rántok kardot, aki élvezi a hatalom bizalmát. Van, aki azt mondaná, hogy ez meghátrálás, de elegendem van azokból a hősök közül, akik másokon követelik a hősiességet, miközben egy karcolás sem éri őket.

A nyugalmazott tanárnővel abban is szót értettünk, hogy a kilencvenes évek baljósabbak voltak, mint a maiak, de erkölcsileg tisztább volt a helyzet. Tudni lehetett, ki hol áll. Most azonban sok a kaméleon. Ki kényszerből, ki reménytelenségből, ki karrierizmusból. Nehéz különbséget tenni. Mondani-valójához hozzátettem, hogy a kilencvenes évek azért voltak elviselhetőbbek, mert sokkal elevebben élt bennünk a remény. Abban bízunk, hogy egyszer mindennek vége szakad. 2000. október 5. után azonban megtanultuk, hogy reményünk hasztalan volt. Megtanulták ezt az utánunk következő nemzedékek is. Reménykedtünk – aztán szakadt a múlt. A pokolba kívántuk Miloševićet és bízunk a jobb jövőben. Aztán megtapasztaltuk, hogy a jövő cserben hagyott bennünket, megcsúfolta reményeinket. Ezek után nehezen csábít el bennünket a remény. Lehet, hogy évtizedek múlva, az autokrata korszak után színre lép egy új nemzedék, amely újra mer reménykedni. Addig azonban néhány évtizeden át a kaméleon-nemzedékek súlyos teherrel a vállukon gyakorolják a túlélés művészetét. Nekik sincs könnyű dolguk. Arra vannak ítélve, hogy utópia nélkül toporogjanak, és remény nélkül élvezzék a szerepkört, amit az uralkodó csúcs gálánsan átenged nekik.

Az Anno kávéházban

Bécs–Berlin, 2023. február

Az Anno a bécsi nemzeti könyvtár grandiózus digitalizált sajtógyűjteménye 1568-tól 1952-ig tartalmazza az Ausztriába eljutott német nyelvű újságokat. Valamelyest a magyar Arcanumra emlékeztet, de anyaga előfizetés nélkül elérhető. Ezen felbátorodva vágok bele egy időutazásba. Mondjuk, 1770-ben jöttem világra, 1790-ben meggyászoltam József császárt, 1809-ben megszíról láttam Napóleont, amint a Schönbrunnba lovagolt a Mária Lujzával megtartandó kézfogóra. Azután megéltem Bonaparte száműzetését Szent Ilona szigetére, a Metternich-érát és persze a két bécsi felkelést 1848 márciusában, majd októberében. Akkoriban, mint osztrák hazafi, erősen rokonszenveztem a magyarokkal, bár nem lettem Kossuth híve, mert túlzónak tartottam a forradalmi hevületét. Akit igazán becsültem, az a bölcs és mérsékelt Batthyány gróf volt, aki sajnos 1848 októberében lemondott a miniszterelnöki posztról, és mi, osztrákok, ez év januárja óta őrizet alatt tartjuk. A városban híre ment, hogy épp most perbe is fogták. Őszintén szólva, miatta béreltem a fiákert, hogy közelebb kerüljek a hírekhez.

86

Ma 1849. október 11., csütörtök van, a Grindlstein kávéházban, úgymond a bécsi Pilvaxban ülök. Leemelem az újságtartóról az egy-két nappal korábbi fontosabb lapokat, s rendelek hozzájuk egy mélangé-ot. A forradalmi vihar már elült, Pesten Bellini operáját, a *Puritánokat* adják Ferenc József császár névnapja alkalmából, Klapka is feladta Komornt, azaz Komáromot, sajnos azonban Bécsben enyhe kolerajárvány ütötte fel a fejét – valamiféle tinktúrát hirdetnek ellene. Az első lap, amelyet a fogasról leasztozok, a *Leipziger Zeitung* leplezett kárörömmel írja, hogy Pestről e pillanatban érkezett hírek szerint „gróf Batthyány Lajos felségárulót, gróf Latour gyilkosát tegnap előtt kötél általi halálra ítélték, és tegnap, Latour gróf halálának évfordulóján az Újépületnél (katonai kaszárnya) felakasztották.” Az indoklásban nem annyira a „felségárulás” a mehökkentő, mint inkább a Latour-ügynek a grófra való áthárítása. Utóvégre mindenki emlékszik rá, hogy Batthyány 1848. október 2-án mondott le, a szerencsétlen Latourt pedig október 6-án lincseltek meg, s nem ám a magyarok, hanem mi, bécsiek! Az időponttal is baj van: mi az a „tegnap előtt”? Nyolcadika? Kilencedike? Egyik sem évfordulója Latour halálának! Egyáltalán, mi igaz ebből a hírből? Nem is csoda, hogy az *Innsbrucker Zeitung* szintén magyar forrásokra hagyatkozva egészen mást közöl:

„Pesth, den 6. October. Ma reggel kellett volna végrehajtani Batthyány Lajos gróf volt magyar miniszterelnök kötél általi halálra szóló tegnapi ítéletét. A megfelelő előkészületeket már reggel hat órakor megtették az Újépületen kívül, a fapiac és a cukorfinomító körüli helyszínen. Az ítélet-végrehajtás azonban elmaradt. Miért? – nem tudjuk. Azt beszélnek, hogy a gróf egy készúrással megsebesítette magát a nyakán, és az ítélet kegyelmi úton 20

esztendei várfofogságra mérsékelték.” Ez volna a legjobb megoldás, gondolom kávéitalomat hörpölvé, hiszen amíg valaki él, addig a szabadulás reménye is megmarad, és a kegyelem talán a rendszert is megkímélné az arcvesztéstől. Csakhogy más lapok többet tudnak vagy vélnek tudni. A *Lloyd* például a *Pesther Zeitung*ra hivatkozva jelenti, hogy Batthyány állapota „este hat órára annyira megjavult, hogy az őt kísérő lelkész karjába kapaszkodva elővezették, szemét fehér kendővel bekötötték. A vadászosztag azonnal tüzet nyitott, és olyan pontosan célzott, hogy a gróf az első elsütés után élettelenül rogyott a földre. Utolsó szavaival mintegy sürgette a halálos lövést: „Rajta! Rajta! Vadászok!” Megint egy új változat! Mellesleg a végpillanatot a *Die Presse* is hasonlóan írja le, ám pesti tudósítójára hivatkozva hangsúlyozza, hogy Batthyány búcsúszavával valóban csak a minél gyorsabb halált követelte, „szemben azokkal a híresztelésekkel, melyek szerint utolsó kiáltása „Éljen a haza!” lett volna. Végezetül pedig a *Wiener Bote*, miközben méltatja Batthyány bátor magatartását a kivégzés színhelyén, fontosnak tartja megemlíteni, hogy a „lőpor és ólom általi” halál a kötél általihoz képest nem enyhítésnek, hanem csupán a nyakseb által szükségessé tett módszerbeli változásként értelmezendő. S egyben megnyugtatta az olvasót, hogy a bírósági ítélet még csak célzást sem tesz Latour meggyilkolására, „amelyet pedig általánosan Batthyány rovasára írnak.” Ergo: szerintük az eljárás jogos és törvényes. És egyetlen szó sem hangzik el a nyilvánvaló justizmord ellen.

Ülök hát a Grindlsteinben, odakint már gyűjtják az olajlámpákat, pontosan érdekelem, milyen szörnyűségek történnek körülöttem a világban. Már elég öreg vagyok ahhoz, hogy tudjam: ezek még korábbi szörnyű dolgok láncolatába illeszkednek és újabb borzalmak forrásaivá válnak. És azt is tudom, hogy nincs az pont, amelyen beavatkozhatnék a történésekbe, annyit tehetek, hogy önkínzó kíváncsisággal és hasztalanul próbálom kiszűrni a napilapok tévedéseiből és csúsztatásaiból a parányi igazságmorzskákat. Egy bizonyos: nem könnyű újság-olvasónak lenni ilyen időkben.

*

Interjúra hívtak a Deutschlandfunk rádióhoz, amely Prenzlauer Berg-i lakhelyemtől tíz kilométerre, Tempelhof kerületben fekszik. 1990 előtt Nyugat-Berlin része volt, és a RIAS, az amerikai hadsereg német hallgatóságának szánt rádiója sugározta onnan félóránkénti hírekkel megszakított könnyűzenei műsorát. Többedszer szerepelek ott, most éppen az Orbán-rendszerről írott könyvem kapcsán. Tekintettel a távolságra, a rádió taxit küld értem, és taxival vitet haza. Aki Berlinben taxit vesz igénybe, az nyolcvan-kilencven százalékban biztos lehet benne, hogy a sofőr külföldi lesz, és ezen belül is hagyományosan magas a törökök aránya. Általában nem szokás rákérdezni a nemzeti hovatartozásra, de az én elég erős magyar akcentusom úgy hozza magával, hogy maga a taxis kezd érdeklődni irántam. Ezúttal is így történt, és fuvarozóm láthatóan örült annak, hogy Macaristánból származó utassal van dolga. Róla megtudtam, hogy harmincvalahány éve él itt, és bár német állampolgár, évente egyszer hazalátogat, hogy szüleit és rokonait felkeresse, azok pedig Gazantpytól délre, a szír határ közelében laknak egy faluban.

Szinte magától adódott, hogy a földrengés lett fő témánk, és soffőröm eléggé részletesen számolt be az otthon történetéről. Elmondta, hogy közvetlen hozzátartozói, anyja, apja, két nővére és egy bátyja túlélte a katasztrófát, de két unokafivére a romok alatt maradt. Akik pedig élnek, azok vagy a kocsijukban vagy sátrakban, megint mások egy útjukba eső dzsámiban töltik a hideg éjszakákat. Ám a közvetlenül érintett területekről tömegesen menekülnek az emberek Ankara vagy Isztambul felé, vagy ha odáig nem is vállalják az 1000-1500 kilométernyi utat, akkor a legközelebbi menekültáborig. Persze leginkább arra vágnak, hogy némi szünet után visszatérhessenek romos falvaikba, városaikba, s újrakezdődhessen a katasztrófa előtti szabályos élet. Ezekben a szörnyű napokban egészen rendkívüli jelentőségre tett szert a mobiltelefon, noha az áramszolgáltatás is akadozik. Megkérdezte, mikor volt földrengés Magyarországon. Gyerekkoromban, 1956-ban, válaszoltam, igaz, össze sem hasonlítható ezzel a 7,7 erősségű földindulással. Közben a rádióhoz értünk. Felszínes csevegésünk dacára úgy éreztem, hogy több közöm lett ehhez az emberhez, mint az eddigi taxisofőrjeimhez. S miután a Deutschlandfunk portáján átvette a szállításért járó díjat, búcsúzóul azt mondtam neki: remélem, fogunk még együtt utazni. „Insallah”, válaszolta szomorkás mosollyal, vagyis ahogyan a jóisten akarja, amire én sem tudtam mást mondani, mint ami járvány, háború és földcsuszamlás esetén egyaránt vigaszul szolgálhat: Insallah.

*

88

Azt olvasom, hogy a Transparency International szerint édes hazánk a tavaly megvizsgált EU-országok között az utolsó helyen szerepel Romániával és Bulgáriával holtversenyben. Megvallom, mint magyar hazafinak, fáj ez a besorolás, román és bolgár patriótaként sem örülnék neki. Mindenesetre megnyugtató, ha a kormányzati tájékoztatási központnak lenne igaza, amely mokány módon cáfolja a jelentést: „A Transparency International ahhoz a Soros-hálózathoz tartozó szervezet, amely a dollárbaloldal korrupciós botrányában és a brüsszeli korrupciós botrányban is nyakig benne van. Ez a hálózat pénzeli a hazai és a nemzetközi baloldal kampányát, és szolgálja azt minden hazug jelentésével.” Jól megmondták nekik! – rajonganék együtt a kormányfő híveivel. Csakhogy a Transparency International – mostantól TI – adatai az úgynevezett Korrupcióérzékelési Indexen alapulnak, amely meghatározott ismérvek alapján dolgozik: számba veszi például a család módon forgalmazott pénzek összegét, az adott országban zajló vesztegetési perek számát, s legalábbis megpróbálja számszerűsíteni „a közhivatalal személyes haszonszerzés céljából való visszaélés” eseteit. Ilyen mérések alapján kerülünk szégyenpadra. És bár nem is álmodhatunk róla, hogy valaha is bejutunk a „legkevésbé korrup” országok sorába – Dánia, Svédország, könnyű nekik! –, de legalább annyit megérdemelnénk, hogy jobban álljunk, mint Lettország, Lengyelország vagy Szlovákia.

Apropó, Szlovákia – nem egészen tiszta a lelkiismeretem. A TI, mint olvasom, 1995 óta vizsgálja a gyanús európai üzelmeket. No mármost, 1999 novemberében Pozsonyból Pestre tartva tévedésből arra a személyvonatra

vettem jegyet, amely Párkányon keresztül indult Budapestre, és olcsóbb volt, mint a másik, a gyorsvonat, amely Rajkán át közelítette meg a magyar fővárost. Az árkülönbség nem volt tetemes, de a szabálytalanság büntetést vont maga után, és a vasút nem ismeri a tévedés fogalmát. Erre már a szlovák kalauz is figyelmeztetett, de jóindulatból vagy időhiányból nem szőrözött sokat, csak megjegyezte, hogy a határ átlépése után 2500 forintot kell majd fizetnem a magyar kollégának. Így is történt: Rajkánál belépett a jegykezelő. Egyedül ültem a fülkében. A kalauz hosszan vizsgálgatta a jegyemet, majd jelentőségteljes pillantást vetett rám és azt mondta: „Nézzé, nekem itt most 2500 forint pönalét kellene levonnom öntől. De tudja, mit? Hagyjuk ki ebből az üzletből az államot – ön fizet nekem kétezret, és én beültetem az első osztályra!”

Nem tudom, mennyit rontott ez az ügylet Magyarország és Szlovákia megítélésében a TI szemszögéből. Szánom-bánom tettemet, és mentésemre mindössze annyit hozok fel, hogy ez volt az én személyes hozzájárulásom a visegrádi négyek vasúti együttműködésének megszilárdításához.

páratlan oldal

www.es.hu

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

**Kattintson
a www.es.hu-ra!
SMS-sel is
előfizethet!**

PUBLICISZTIKA,
FEUILLETON,
PRÓZA, INTERJÚ,
VERS, VISSZHANG,
KÖNYVKRITIKA,
MŰBÍRÁLAT,
GALÉRIA